

ПОЛА ВЕКА
ОД СМРТИ
НИКОЛАЈА
ВЕЛИМИРОВИЋА

СТРАДАЛНИК БЕЗ КРИВИЦЕ

Небески хваљен, али и оспораван, српски мисионар, књижевник, филозоф и светац, владика Велимировић устаје против западњаштва и његове интелигенције и тражи од Словена верски препород. И мада не одбацује сасвим духовне вредности Запада, он саветује Србима да се уздигну “изнад Истока и Запада”.

Николај Велимировић, будући владика охридски, родио се 23. децембра 1880. на дан светог Наума Охридског, у Лелићу, усред чувене Ваљевске нахије, која је Србији подарила Ненадовиће, Милована Глишића, Божидара Кнежевића, Живојина Мишића, Десанку Максимовић и друге знамените личности.

Побожни син, од побожних родитеља, од најранијег детињства учествује у животу цркве. Већ у основној школи одликује се необичном надареношћу, па под утицајем учитеља Михаила Ступаревића, његови родитељи Драгомир и Катарина дозвољавају му да настави школовање. Као надарени ђак истакао се у Ваљевској гимназији и Београдској богословији, а потом на европским универзитетима и у црквеној делатности. Захваљујући државној стипендији, докторирао је на старокатоличком Теолошком факултету у Берну (1908) са тезом “Вера у Христово васкрсење као основна догма апостолске цркве”. Наредне године, у Женеви, одбранио је филозофску дисертацију о Берклију. Исте године (1909) замонашио се у манастиру Раковици као јеромонах Николај.

■ ИЗНАД ГРЕХА И СМРТИ

Животопис Николаја Велимировића неодвојив је од историје српског народа. Као блиски сарадник проте Алексе Илића, он се још у Богословији, почетком 20. века, придружује опозицији против режима краља Александра Обреновића. “Оправдава” Мајски преврат (1903) и пружа “подршку” владарима династије Карађорђевића. Ненадмашан Николајев говорнички дар доприноси његовој наглој популарности и политичком утицају, нарочито у времену балканских ратова (“Беседе под гором” и “Изнад греха и смрти”). За време Првог светског рата његова активност у Енглеској и

Америци има дипломатски карактер. Мада се у то време залагао за стварање Југославије по нацрту Крфске декларације, његова “идеална Југославија”, коју је интимно прижељкивао, обухватала би само православне балканске народе са ослонцем на Русију (“Српски народ као Теодул”).

Почетком 1919, Николаја је Српска црква изабрала за владичку жичку, а затим охридског (1920–1930). После укидања Охридске епархије, премештен је у Битољ за епископа охридско-битолског (1930–1934), одакле се враћа у манастир Жичу, где остаје све до рата (1941).

Поред његових написа, који у издању владике Лаврентија износе тринаест томова, мисионарски рад владике Николаја је по обиму огроман, а по садржају свестран, па га неки пореде са делатношћу светог Саве. Као мисионар Српске цркве, путовао је између два светска рата у Енглеску и Америку, али и у околне балканске земље, у Цариград, на Свету Гору... Учествовао је на бројним међународним и међуцрквеним састанцима јер се интересовао за екуменизам. Дабоме, у земљи се залагао за обнову старих цркава, манастира и других споменика. Подизао је деचे домове и хранилишта, од Битоља до Чачка, Горњег Милановца, Краљева и Крагујевца.

Српска црква за највећи Николајев допринос и заслуге сматра оснивање богомољачког покрета (1919), односно Православне народне хришћанске заједнице. Под његовим утицајем организован је тај верски покрет, преваходно сељачки, који је “импресионирао побожношћу и молитвеном равнаношћу”. Владика га је сам описао: “Богомољци су не нека секта но ревнитељи праве вере у Цркви православној. Они строго држе све постове, светкују недељу, уздржавају се од сваке зле речи и хуле. Међу собом се воле и помажу. Читају само Свето Писмо и духовне књиге. Живе усред света и нису од света. Готови су с радошћу у смрт поћи за Христа” (“Индијска писма”). Око себе је окупио сјајне богословске умове – Јустина Поповића, Јована Рапајића, Димитрија Најдановића и друге.

Најнепосреднији везан за живот своје цркве и народа, Николај није остао равнодушан према историјским догађајима који су доводили у питање њихов опстанак. Разумљиво, устао је у заштиту Српске цркве када је она била угрожена конкордатом између Ватикана и владе Милана Стојадиновића, којим је Римска црква добила већа права. Остало је у памћењу његово протестно писмо Антону Корошецу, тадашњем министру унутрашњих дела (1937): “Када су ваши пандури 19. јула курјачки напали на мирну православну литију пред Саборном црквом у Београду, кад су с неронском бездушаношћу испребијали на општој молитви голоруки народ, народне посланике, епископе и свештенике, кад су с јеретичком мржњом поцепали црквене барјаке, поломили крстове и подерали свештеничке одежде, кад су просули грдње и хуле на православне и српске светиње и када сте наредили забрану литије у Врњачкој Бањи – тада сам Вам ја послао један протестни телеграм на који ви нисте изволели одговорити.”

■ У ЛОГОРУ ДАХАУ И ИЗГНАНСТВУ

Од почетка немачке окупације Србије (1941) настаје ново раздобље у делатности епископа Николаја. Наиме, није спорно, Николај је конфиниран у манастирима Жичи и Љубостињи, а онда, са патријархом Гаврилом, премештен у манастир Војловицу (1942). Одатле су их, 14. септембра 1944, Немци пребацили у злогласни логор Дахау. Према казивању Атанасија Јевтића, у “Поговору” књизи “Нови Златоуст”, од протосинђела Артемија, Немци су ове црквене великодостојнике казнили “зато што нису хтели да осуде Комунистичку партију у име Српске цркве”. Ако је тај поступак био из начелних разлога, да би се избегла компромитација цркве, није непознато да је епископ Николај имао личне симпатије према Дражи Михаиловићу. У “Земљи недођици” главни јунак се бори у редовима Дражиних четника, служи у Кесеровићевом корпусу и слави јунаштво Нешка Неђића. Он Неђића и Љотића не осуђује за њихову делатност, сматрајући да су се они жртвовали “из љуте невоље, да би спасли бар нешто од свог народа”.

Из Дахауа је Николај, заузимањем Димитрија Љотића, пуштен априла 1945. године. Дошао је у Истру да “благослови националне трупе које су биле ту концентрисане” под заповеднишвом Дражи-

ног генерала Дамњановића. Пошто није успео план да се ту доведе краљ Петар Други из Лондона, епископ Николај је поново враћен у Немачку. Коначно су га ослободиле 8. маја 1945. јединице 36. америчке дивизије.

После окончања рата, епископ Николај се није вратио у Југославију. Остао је до краја живота у изгнанству, највише боравећи у САД (од 1946). Ту је наставио мисионарску активност. Поред многих беседа и књига написаних у емиграцији, радио је и као професор православних богословија, укључујући и Српску богословију Свети Сава у Либертивилу.

Свестрано образован, Николај је знао да се успне на врх сваке духовне области или књижевног рада кога би се прихватио. У свему је био успешан – као беседник, песник, мисионар, мислилац, пророк.

■ БЕСЕДНИК И СВЕТАЦ

Николај је обновио српско беседништво и био, можда, највећи беседник у историји Српске цркве. Народ га је називао “Златоустим”, осетивши да пред собом има “необичног човека”. То поређење са “Златоустим” садржало је у себи неко “пророчно предосећање”. Између та два хришћанска учитеља, пише Марко Марковић, “постојало је једно дубоко сродство. И један и други гајили су нежну, али елементарну и неугасиву љубав према мајци. Обојица су више показивали склоности за етику, него за спекулативну теологију. Као црквени радници били су истог типа – гласовити беседници, моралисти и учитељи од великог утицаја на своје доба”. Но, догодило се, живот су завршили у изгнанству и беди.

И на подручју књижевности епископ Николај заузима значајно место. Бранислав Нушић је са правом унео у своју “Реторику” Николајеву “Беседу о великом имену”. Његове песме се већ деценијама певају у народу, а почеле су се певати и у цркви. Па ипак, Николајеве песме у прози имају већу књижевну вредност (“Молитве на језеру”, “Речи о Свечовеку”, “Религија Његошева”). Стил “Молитве на језеру” највише подсећа на “Псалме Давидове” и “Подржаване Христа”, па се могу уврстити међу најлепша остварења светске религиозне поезије.

Ни као филозоф он не заостаје од религиозног беседника и песника. Несрећа је у томе што су његове велике мисли разасуте по свим његовим делима, често непримећене, иако дотичу, па и решавају, битна питања човекове судбине. Када би се оне собрале, могла би се саставити повећа књига афоризама. Из “Речи о Свечовеку”, ево једног: “Историја бележи две врсте хероја, наиме оне који жртвују свој живот својим идеалу, и оне који жртвују туђи живот својим идеалу”.

На основу “Номологије” и “Рата и Библије” могло би се закључити да Николајева филозофија историје почива, углавном, на старозаветном искуству. Он познаје само морални закон, док природне и социјалне гура у позадину. По њему, хармонија или дисхармонија у природи само су одраз поштовања или непоштовања моралног закона. Додуше, нешто касније, Николај у више наврата ублажава то своје гледиште. У “Симболима и сигналима” он допушта и “страдање без кривице”.

Кад је реч о новијој историји српског народа, Николај устаје против западњаштва и његове интелигенције. Као словенофил, он тражи од Словена верски препород (“Извод греха и смрти”). Дабоме, он не одбацује сасвим духовне вредности Запада, али саветује Србима да се уздигну “изнад Истока и Запада”.

Николај Велимировић је умро 5. (18) марта 1956. Сахрањен је покрај српског манастира светог Саве у Либертивилу у Америци. Тридесет пет година касније, 12. маја 1991. његове мошти су пренете у Србију и са почастима сахрањене у родном Лелићу. По свему судећи, ни ту му неће бити вечни починак. Поводом осам векова манастира Жиче, централна прослава предвиђена је за 7. октобар 2008. До тада ће у манастир Жичу бити пренете мошти светог Симеона из Студенице, светог Николаја из Лелића, првог епископа жичког после Првог светског рата, и светог Арсенија из Ждребаоника у Црној Гори, који је ту био први епископ после светог Саве.

Одлуком Светог синода Српске православне цркве, Николај Велимировић је 19. маја 2003. канонизован и проглашен за светиља. ■

Крман МИЛОШЕВИЋ